

Universiteit
Leiden

The Netherlands

New edge : technology and spirituality in the San Francisco Bay Area

Zandbergen, A.D.

Citation

Zandbergen, A. D. (2011, May 25). *New edge : technology and spirituality in the San Francisco Bay Area*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/17671>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/17671>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting in het Nederlands

Dit proefschrift is het resultaat van etnografisch onderzoek naar New Edge in de San Francisco Bay Area. New Edge kan gezien worden als een uitdrukking van New Age spiritualiteit in een informatietechnologische omgeving. Net als New Age, is New Edge een discours dat zichtbaar wordt in een veelvuldigheid aan praktijken, plaatsen en momenten in en rondom de San Francisco Bay Area. Het New Edge discours is in al haar facetten zichtbaar in het magazine *Mondo 2000*, het jaarlijkse Burning Man festival in de Nevada-woestijn, Virtual Worlds en raves. Onder de laatste versta ik evenementen gericht op dans, zelfexpressie, elektronische visuals en muziek. New Edge wordt het meest gekenmerkt door haar specifieke epistemologische uitgangspunt. Waar gnosis de epistemologische kern vormt van New Age, vormt cybergnosis de epistemologische kern van New Edge.

Traditioneel gnosticisme werd gekenmerkt door een wereldbeeld dat de conventionele en materiële werkelijkheid van alledag als onecht beschouwde. Mystieke middelen dienden ertoe om buiten deze valse werkelijkheid te treden en om de goddelijke aard van de werkelijkheid te leren kennen. Sinds het einde van de 19e eeuw is gnosis een cultuurkritische epistemologische houding geworden die erop gericht is om de wereld te kennen buiten de twee ideaaltypische kennisvormen die dominant zijn in de westerse samenleving: religie en wetenschap. Waar religie ideaaltypisch gebaseerd is op geloof en wetenschap op rationaliteit, biedt gnosis een derde kennisvorm gebaseerd op intuïtieve ervaring. Als zodanig werd zij een centraal onderdeel van de zogenaamde tegencultuur van de jaren zestig. De San Francisco Bay Area was een van de thuisfronten van de gnostische tegencultuur. Deze tegencultuur werd met name gevormd door studenten, kunstenaars en intellectuelen die zich verzetten tegen de dogmatiek en doctrines van gevestigde geloofsgebaseerde, materialistische of rationalistische regimes. Aan het begin van de jaren zeventig werd gnosis een centraal onderdeel van het cultische milieu dat zich als New Age ging duiden.

De directe aanleiding voor deze studie naar *cybergnosis* en *New Edge* is de recente observatie van academici en denkers in het populair-culturele domein dat er een affiniteit bestaat tussen de gnostische epistemologie en de informatietechnologische cultuur. Voormalig psychedelische hippies en technologieontwikkelaars herkenden, sinds het midden van de jaren tachtig, in het informatiele domein de belofte om een gnostisch bewustzijn mogelijk te maken. Om dergelijke cybergnostische fantasieën heen is sinds de midden jaren tachtig een culturele omgeving ontstaan die zichzelf ging duiden als New Edge.

New Edge en cybergnosis geven aanleiding tot het bevragen van de oude maar nog steeds dominante Weberiaanse tegenstelling tussen 'religie', of 'spiritualiteit' en 'wetenschap' of 'technologie.' Op basis van twaalf maanden participierend onderzoek in de San Francisco Bay Area probeer ik in dit proefschrift

antwoord te geven op de vraag hoe New Edge manieren van zijn, handelen en denken produceert die modernistische opvattingen over de scheiding tussen technowetenschap en religie/spiritualiteit ontstijgen. Ik bouw hiermee voort op bestaande studies naar 'technoreligie' of 'technospiritualiteit.' Het merendeel van dergelijke studies is filosofisch van aard en vooral gebaseerd op een tekstuele analyse van cyberpunkliteratuur of cyberculture tijdschriften. Het etnografisch uitgangspunt van deze studie belicht daarentegen de geleefde werkelijkheid van New Edge.

De bevindingen over New Edge zoals gepresenteerd in dit proefschrift verhouden zich als volgt tot de bestaande academische literatuur op 'technoreligie' of 'technospiritualiteit.' In de eerste plaats wordt in veel bestaand onderzoek over technoreligie technologie geconceptualiseerd als transcendent en lichaamloos. In logisch vervolg op dit idee wordt vaak verondersteld dat de verwantschap tussen spiritualiteit en informatietechnologie met deze belofte van immaterialiteit samenhangt. Cybergnosis komt daarbij in beeld als het verlangen om los van materiële en fysieke beperkingen, pure spirituele gewaarwordingen te verkrijgen in cyberspace. Mijn onderzoek laat zien dat dit slechts een beperkt deel is van de manier waarop de affiniteit tussen gnosis en informatietechnologie zich manifesteert binnen de New Edge culturele omgeving in de San Francisco Bay Area.

Een andere bestaande opvatting over technoreligie waar dit proefschrift zich tegen verzet is het idee dat intrinsieke eigenschappen van de computer en van het internet spirituele verlangens veroorzaken. In logisch vervolg op dit idee wordt hedendaagse 'cyberreligie' beschouwd als een recent fenomeen. Tevens wordt verondersteld dat hedendaagse hippies die het internet zien als een spirituele ruimte daarmee afstand doen van een voormalige antitechnologische tegencultuur. Door de New Edge te bezien in historische continuïteit met een net zo zeer technologisch georiënteerde gnostische subcultuur in de jaren zestig neemt dit proefschrift afstand van deze veronderstellingen. Net zoals de New Age wordt gezien als een voortzetting van de gnostische tegencultuur van de jaren zestig, moet ook de New Edge gezien worden als een voortzetting van een technologische vorm van spiritualiteit die ook de jaren zestig tegencultuur kenmerkte. Een verder punt dat wordt gemaakt in dit proefschrift is dat cybergnosis niet een eenduidige relatie tussen 'technologie' en 'spiritualiteit' inhoudt. Cybergnosis is niet enkel een magische reactie op de complexiteit van technologie, of een vlucht van een ingewikkelde sociale en beperkende materiële werkelijkheid in een perfecte transcendentale informatietechnologische ruimte. Bestaande studies die de overlap van technologie en spiritualiteit bestuderen richten zich over het algemeen op één zo'n aspect, terwijl in de culturele omgeving van de Bay Area diverse cybergnostische relaties, die soms haaks op elkaar lijken te staan, naast elkaar bestaan.

Het doel van de vier hoofdstukken van dit proefschrift is om een breed en kritisch begrip te scheppen van de New Edge. 'Breed' in deze zin betekent dat ik in elk hoofdstuk de volle breedte van de New Edge cybergnostische verhoudingen onderzoek.

In het eerste hoofdstuk houdt dit in dat ik bekijk hoe het New Edge discours verschillende, schijnbaar tegenstrijdige, visies op de samenleving en op technologie naast elkaar laat bestaan. In dit hoofdstuk wordt getracht duidelijk te maken wat het betekent, in discursieve zin, dat gnosis een subversieve epistemologische houding is: gnosis is de kennis die verkregen wordt als de 'valse werkelijkheid' opzij wordt gezet. Het hangt dus af van de definitie van wat 'vals' is hoe werkelijke kennis geacht wordt verkregen te worden. Cybergnosis is hierdoor gekenmerkt dat technologie een belangrijke rol speelt in deze samenhang tussen 'echt' en 'vals.' In de eerste plaats betekent dit dat naast het New Edge gebruik van 'niet-technologische' technieken en middelen zoals psychedelische drugs en trancedans, ook technologie gebruikt wordt als middel om hoger begrip te krijgen. Ten tweede houdt dit in dat technologie, naast sociale conventies en religieuze en wetenschappelijke dogma's, gezien wordt als een omgevingsfactor die vertroebelend werkt. Een belangrijke ambiguïteit van cybergnosis is dus dat technologie tegelijkertijd de rol van de kennisbeperker als van de kennisverruimer speelt.

Deze ambiguïteit wordt doorkruist door een tweede: het New Edge discours balanceert twee verschillende ideeën over de ontologische aard van het ultieme werkelijke. Enerzijds beziet New Edge 'chaos' en 'complexiteit' als de echte werkelijkheid die onder de ordenende principes en de fysieke mediëringen van alledag ligt. Met het doel deze creatieve aard van de werkelijkheid te ontdekken worden dissociatieve technieken zoals psychedelica en zintuiglijk verwarrende technologische omgevingen zoals raves omarmd. Anderzijds stelt New Edge dat er onderliggend aan de schijnbare chaos en complexiteit van alledag diepliggende holistische patronen te ontdekken vallen. Augmenterende meditatieve technieken en visualisatietechnologieën worden gebruikt om die patronen te herkennen.

Het eerste hoofdstuk biedt dus een brede verkenning van de verschillende manieren waarop technologie en spiritualiteit binnen New Edge samenhangen met het gnostisch streven naar echte werkelijkheid. Dit hoofdstuk is ook 'breed' vanwege het historische perspectief dat gegeven wordt op New Edge. Ik ga in tegen sommige academische aannames dat de huidige high-tech spiritualiteit van de Bay Area een corruptie is van een voormalig anti-technologische jaren zestig tegencultuur. In plaats daarvan laat ik zien dat zowel in haar omhelzing van dissociatieve als van augmentatietechnologieën, de huidige New Edge een voorzetting vormt op een technofiele stroming binnen de jaren zestig tegencultuur. In navolging van wat ook erkend wordt door sommige andere sociaalwetenschappers, stel ik dat het New Edge magazine Mondo 2000 dat begin

jaren negentig populair werd, historisch gezien werd voorafgegaan door de Whole Earth Catalog uit de jaren zestig en dat hedendaagse raves de dissociatieve technologische feesten van de Merry Pranksters continueren.

In het tweede hoofdstuk ga ik in tegen gangbare theorieën over technospiritualiteit die voornamelijk een verwantschap herkennen tussen de veronderstelde lichaamloosheid van cyberspace en het spirituele verlangen naar lichamelijke bevrijding. In plaats daarvan onderzoek ik in het tweede hoofdstuk een veel bredere samenhang tussen gnostische spiritualiteit en informatietechnologie. De nadruk in dit hoofdstuk ligt op het feit dat gnosis een transformatieve vorm van kennis is: in het 'bewust worden' wordt een transformatie bestendigd. Een belangrijke bewering van dit hoofdstuk is dat de centrale verwantschap tussen gnosis en informatietechnologie bestaat uit het verlangen naar transformerende kennis.

De New Edge omhelzing van transformatie vertaalt zich in de eerste plaats in het feit dat Virtual Worlds en raves, waaronder het Burning Man festival, gezien worden als rituele ruimtes waar men in een permanente 'liminele' fase zit. Aan de hand van mijn ervaringen op Burning Man en van mijn interviews met Virtual Worlds ontwikkelaars breng ik de verschillende transformationele fantasieën en praktijken in kaart. Ik onderscheid daarbij twee 'repertoires' waarlangs transformatie plaatsvindt. Het eerste repertoire houdt in dat men zich ontdoet van materiële beperkingen en men zich voorbereidt op een apocalyptische ineenstorting van het fysieke en sociale systeem. In het tweede repertoire houdt transformatie in dat men een alwetend en alvoelend gnostisch lichaam ontwikkelt dat op sensorische, technologische en/of supersensorische wijze in contact staat met een grotere omgeving.

In het tweede deel van dit hoofdstuk duid ik dit gnostisch lichaam als een 'sensorium', een holistisch lichaamsbeeld dat de dichotomie tussen lichaam en geest opheft en dat uitdrukking geeft aan de ervaring van en verlangen naar een 'totaal bewustzijn.' Als zodanig is dit lichaamsbeeld in de recente geschiedenis van de Bay Area uitgewerkt in de context van de Human Potential Movement. In de technologische feesten van de Merry Pranksters in de jaren zestig en in de context van raves in de jaren tachtig en negentig zien we manieren waarop dit idee van het sensorium verweven is geraakt met sensorische technologieën.

De eerste twee hoofdstukken dienen ertoe om een belangrijk kenmerk van New Edge duidelijk te maken, namelijk dat het zich niet wil laten vangen in vaste discursieve of materiële vormen. Een sociale uitingsvorm hiervan is dat New Edge zichzelf definieert als tegenstellend aan 'New Age.' Deze laatste wordt in deze context door New Edge weggezet als dogmatisch en religieus. Om zich af te kunnen zetten tegen New Age en tegen elke schijn van culturele of fysieke worteling hanteren de representanten van New Edge een bepaalde stijl. Het derde hoofdstuk is een verkenning van deze stijl en van haar functionaliteit. In dit

hoofdstuk laat ik zien hoe deze stijl gebruikt wordt door representanten van New Edge om zich te kunnen voortbewegen in zowel 'spirituele' als 'technowetenschappelijke' sociale omgevingen van de Bay Area, zonder zich daarbij eenduidig te associëren met de sociale posities en epistemologische uitgangspunten die hier dominant zijn. Hoewel New Age net zo eclectisch is als New Edge is een belangrijk argument van dit hoofdstuk dat New Edge dit eclecticisme op een andere wijze vormgeeft. Ironie en een constante verandering van kleding zijn hier onderdeel van. Dit hoofdstuk wil tevens een kritisch perspectief geven op de veronderstelde flexibiliteit van de New Edge. Hoewel New Edge een epistemologisch holisme voorstaat en in haar stijl verschillende denksystemen als ook genders omarmt, laat dit hoofdstuk zien dat in de sociale setting van de Bay Area de reikwijdte van de New Edge in werkelijkheid beperkt is. Deze beperking bestaat er in de eerste plaats uit dat onderscheid tussen rationaliteit en religie gemaakt blijft worden, ook door New Edge proponenten. Een tweede beperking wordt geleverd door genderstereotyperingen die een vrouwelijk, niet-wetenschappelijk en niet-flexibel gender onderscheiden van een mannelijk, wetenschappelijk en flexibel gender. Door deze ideologische structuren die interfereren met het New Edge discours, is het New Edge ideaal van flexibiliteit en scepticisme gemakkelijker uitvoerbaar en vanzelfsprekender beschikbaar voor mannen dan voor vrouwen.

Het vierde hoofdstuk ten slotte gaat in op de sociale constellatie van New Edge. In dit hoofdstuk vindt de centrale kritische toetsing plaats van het door de New Edge geprojecteerde begrip op de betekenis van plaatsen zoals Burning Man en raves. Ik richt me daarbij voornamelijk op het New Edge idee dat op die plaatsen de identiteiten van hackers, kunstenaars en psychedelici samenvallen in het beeld van de 'Reality Hacker.' Dit hoofdstuk laat zien dat achter dit beeld van de Reality Hacker zeer diverse groepen schuil gaan die op verschillende manieren waarden toekennen aan de zogenaamde 'Autonomous Zones' zoals Burning Man.

Ik volg in dit hoofdstuk een aantal hackers, kunstenaars en voorstanders van psychedelica en probeer te achterhalen waarom een plaats als Burning Man voor hen een speciale betekenis heeft. Centraal hierbij staat het sociologische begrip van 'vertrouwen.' Alle drie de 'disposities' hebben verschillende redenen om zich beperkt te voelen in een voor hen 'conventionele' sociale setting en de Autonome Ruimten creëren voor hen op verschillende wijze een gevoel van sociaal vertrouwen. Tot slot gebruik ik mijn eigen ervaring van transformatie op Burning Man om te laten zien hoe dit vertrouwen voor mij gevormd werd in de context van het paradoxale 'Do It Yourself' samenwerken.

Een belangrijke conclusie van dit proefschrift is dat cybergnosis, en New Edge als het discours dat cybergnosis omarmt, een situationele en relationele epistemologische houding is: er is niet één duidelijk te definiëren manier waarop New Edge een verbinding legt tussen gnosis en informatietechnologie. Het New

Edge discours verbindt bijvoorbeeld de ideologische raamwerken en materiële praktijken die over het algemeen gezien worden als kenmerkend voor het sociale bewustzijn van de tegencultuur, met het vooruitgangsideaal van leiders van de Silicon Valley computerindustrie. Sommige critici beschouwen deze ambiguïteit als een teken van een gebrek aan politieke betrokkenheid en ideologische standvastigheid. Dit proefschrift biedt een andere interpretatie van de ambiguïteit van New Edge. De New Edge dient gezien te worden als een serieus te nemen poging om de gnostische 'derde weg' in praktijk te brengen. Haar ambiguïteit is daarbij een uitingsvorm van de gnostische overtuiging dat de authentieke werkelijkheid niet te vangen is in ideologische waarheden of vastomlijnde gedachtegangen.

Een tweede conclusie van dit proefschrift is dat de New Edge een mediërend discours is dat een 'oplossing' biedt voor een paar belangrijke tegenstellingen in de high-tech samenleving van de Bay Area. Zo maakt de New Edge het mogelijk om een gevoel van controle en begrip te behouden te midden van sociale en technologische condities die uitermate complex en moeilijk te vatten zijn. De New Edge maakt het ook mogelijk om gemeenschapszin te ervaren in samenhang met individuele autonomie en om sociale werelden te bouwen door middel van de schijnbaar individualistische omarming van Doing It Yourself. Ook stelt New Edge dat het mogelijk is om vertrouwen te ervaren in een paranoïde samenleving en om werkelijke transformatie te beleven in een consumptiemaatschappij. Verder stelt het New Edge discours dat men kan consumeren zonder in passiviteit te vervallen en dat high-tech als daadkrachtig instrument gebruikt kan worden terwijl technologie de mens tegelijkertijd systemisch omvat.

